

**Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет**

**Методичні вказівки для виконання практичних робіт
з дисципліни**

**«Методика туристично-рекреаційних
досліджень»**

**(для студентів 3 курсу денної та заочної форми навчання
спеціальності 014 Середня освіта (Географія) та
015 Професійна освіта (Туристичне обслуговування))**

**Рівне
2017**

Методика туристично-рекреаційних досліджень: методичні вказівки для виконання практичних робіт для студентів 3 курсу спеціальності 014 Середня освіта (Географія) та 015 Професійна освіта (Туристичне обслуговування) / Уклад. О.О. Якута. – Рівне: РДГУ, 2017 . – 32 с.

Вступ

Для сучасного етапу суспільного розвитку характерне зростання ролі рекреації у процесі відновлення сил людини. У процесі рекреації природа виступає одним з провідних факторів відпочинку і оздоровлення, відновлення фізичних і нервово-психічних сил людини. Історична закономірність взаємодії суспільства і природи проявляється у розширенні впливу людини на природу при зростанні темпів економічного розвитку і усвідомленні необхідності збереження природного середовища при зростаючому значенні його рекреаційної функції. Саме тому детального вивчення потребує дисципліна «Рекреаційна географія», а також пов'язана з науковими дослідженнями впливу рекреації дисципліна «Методика туристично-рекреаційних досліджень».

Метою викладання навчальної дисципліни «Методика туристично-рекреаційних досліджень» є формування у студентів знань про структуру рекреаційно-туристичного дослідження, особливості методології рекреаційної географії, систему методів, що застосовуються в рамках міждисциплінарного підходу при вивченні туристично-рекреаційної діяльності.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Методика туристично-рекреаційних досліджень» є: формування знання основ методології і методики досліджень в рекреаційній географії і географії туризму, демонстрація можливих шляхів застосування методологічного апарату наук у комплексній економіко-географічній оцінці туристично-рекреаційного потенціалу регіону, вивчення рівня розвитку міжнародного туризму в Україні. Засвоєння курсу передбачає оволодіння методологічним апаратом рекреаційної географії і формує у студентів навички проведення самостійного рекреаційно-географічного дослідження, що необхідно при підготовці курсових і дипломних робіт по спеціальності та участі у науково-дослідній роботі кафедри.

***Практичні заняття** – це важлива частина підготовки майбутнього фахівця, що дозволяє йому краще познайомитись з особливостями досліджень різних видів ресурсів.*

Мета практичних занять досягається спільним розглядом із студентами питань і прикладів з рекреаційної географії та методики туристично-рекреаційних досліджень, що відбуваються в природних і техногенно змінених системах. Особлива увага надається аналізу м. Рівне, тобто багато завдань можна виконати завдяки натурним спостереженням.

Практична робота № 1

Тема: Методика вивчення документів як джерел туристично-рекреаційної інформації [17]

Мета: опанувати методику наукового аналізу документальних джерел туристично-рекреаційної інформації, набути навички цілеспрямованої інтерпретації й отримання нової інформації за результатами обробки документів певного виду.

Теоретична частина

1. Класифікація документів як джерел географічної інформації

Будь-яке емпіричне географічне дослідження повинно починатися з аналізу документів. Різноманітність форм фіксації інформації є підґрунтям для розподілу документів за такими категоріями:

Письмові документи – найпоширеніший вид документів. Їх розподіляють на документи архівів (державних, центральних, організацій і підприємств), матеріали преси, документи особистого характеру (щоденники дослідників, мандрівників, листи тощо), документацію непрямого характеру (різноманітні друковані видання негеографічного змісту, що подаються як додатковий матеріал).

Статистичні дані – найцінніший матеріал для складення карт, вивчення територіальних особливостей і тенденцій територіального поширення певного досліджуваного географічного явища.

Іконографічні документи – карти, аерофотознімки, графічні зображення, фото- та кінодокументи, картини - особливо цінні документи, що наочно зображують географічні, економічні, соціальні факти та події різних епох і регіонів, що в багатьох випадках замінює пряме спостереження.

Фонодокументи (звукозаписи) – цікаві для реставрації деяких деталей певних подій, суттєвим елементом мультимедійних проектів, сучасних науково-технологічних географічних творів тощо.

2. Методи наукового аналізу документації

Методи аналізу документації надзвичайно різноманітні, утім серед них досить чітко виділяються два основні типи аналізу: традиційний і формалізований (кількісний), що взаємодоповнюють один одного.

Традиційний (класичний) аналіз – це ланцюжок логічних операцій, спрямованих на інтерпретацію даних відповідно до мети дослідження. Даний аналіз спрямований вглиб документа, на повне “вичерпання” його змісту. Головний недолік цього аналізу - суб’єктивність підходу дослідника.

Формалізований (контент-аналіз). Якісний аналіз документів – необхідна передумова для всіх кількісних операцій, спрямованих звільнити дослідника суб’єктивізму. Основні процедури контент-аналізу пов’язані з переведенням якісної інформації на мову чисел.

Порядок виконання роботи:

1. Згідно з обраною темою варіанта дослідження здійснити пошук документальних джерел інформації, а саме: письмових (публікації з теми в

наукових виданнях, збірках наукових праць, наукових журналах, матеріалах географічної преси тощо), статистичних та іконографічних документів.

2. Проаналізувати підібрані документальні джерела за їх окремими категоріями з погляду можливості отримання найбільш докладної інформації з теми дослідження.

3. Запропонувати шляхи обробки та подання інформації, отриманої з цих документів, у географічному плані (які карти можливо побудувати, між якими явищами простежити взаємозв'язки, як подати динаміку тих чи інших явищ та ін.).

Варіанти для виконання роботи:

1. Рекреаційні ресурси Закарпаття.
2. Природно-ресурсний потенціал України.
3. Метеорологічні дослідження в Україні.
4. Чисельність населення регіонів світу.
5. Національний продукт як показник розвитку країн.
6. Рівень розвитку сфери послуг країн світу.
7. Виробництво й споживання енергії: світова динаміка.
8. Видобуток сланцевого газу в Україні.
9. Природно-ресурсний потенціал України.
10. Динаміка чисельності населення міст України.
11. Розвиток туризму в нових індустріальних країнах Азії.
12. Виробництво туристичних послуг у світі.
13. Виробництво туристичних послуг в Україні.
14. Українська діаспора в світі.
15. Євроатлантична інтеграція України.
16. Перспективи видобутку золота в Україні.
17. Бальнеологічні ресурси України.
18. Природно-ресурсний потенціал Закарпаття.
19. Геоенергетика на Закарпатті.
20. Геотермальна енергія та способи її використання на Закарпатті.
21. Власна тема для дослідження (в т.ч. тема майбутньої курсової роботи).

Результати виконання роботи:

Перелік документальних джерел за темою дослідження з зазначенням характеру отримуваної інформації.

Запропоновані шляхи обробки та інтерпретації інформації, отриманої за документами різних категорій.

Практична робота №2

Тема: Рекреаційні потреби і рекреаційна діяльність

Мета: Ознайомитися з основними поняттями рекреаційної діяльності. Навчитися визначати рекреаційні потреби.

Теоретична частина

Рекреація – будь-яка діяльність чи бездіяльність, спрямована на відновлення сил людини, що може здійснюватися як на території постійного проживання людини, так і за її межами.

За характером організації рекреація ділиться на регламентовану (або сплановану) і самодіяльну. Регламентована, або, як вона часто називається, планова, рекреація – це подорож і перебування за точним, раніше оголошеним регламентом. Рекреанти забезпечуються комплексом послуг згідно з попередньо придбаною путівкою на певний термін. Під самостійною неорганізованою рекреацією розуміють самостійну подорож рекреанта, не пов'язаного будь-якими взаємними обов'язками з рекреаційними закладами.

Питання для обговорення

1. Структурні особливості рекреаційної діяльності.
2. Специфічні особливості рекреаційної діяльності.
3. Еволюція і прогрес рекреаційної діяльності.
4. Співвідношення тривалості і територіального характеру рекреаційної діяльності.
5. Медико-біологічний аспект вивчення рекреаційних потреб.
6. Класифікація форм і видів рекреаційної діяльності за напрямками.
7. Природоохоронні заходи з розвитком рекреаційної діяльності.

Завдання:

1. Побудуйте схему власного щоденного рекреаційного циклу.
2. Побудуйте схеми екскурсійно-пізнавального (тривалість 10 діб), спортивного (тривалість 14 діб), активно-оздоровчого (тривалість 7 діб), приморського (тривалість 14 діб) циклів рекреаційної діяльності.
3. Проведіть групування чинників, які впливають на формування рекреаційних потреб.
4. Нанесіть на контурну карту основні національні парки світу.

Тема: Рекреаційні ресурси та методи їх оцінювання

Мета: закріпити теоретичні знання про рекреаційні ресурси, їх класифікацію, методи оцінювання; оцінити забезпеченість території рекреаційними ресурсами.

Теоретична частина

Рекреація – будь-яка діяльність чи бездіяльність, спрямована на відновлення сил людини, що може здійснюватися як на території постійного проживання людини, так і за її межами.

За характером організації рекреація ділиться на регламентовану (або сплановану) і самодіяльну. Регламентована, або, як вона часто називається, планова, рекреація – це подорож і перебування за точним, раніше оголошеним регламентом. Рекреанти забезпечуються комплексом послуг згідно з попередньо придбаною путівкою на певний термін. Під самостійною неорганізованою рекреацією розуміють самостійну подорож рекреанта, не пов'язаного будь-якими взаємними обов'язками з рекреаційними закладами.

Туристсько-рекреаційні ресурси – об'єкти та явища природного, природно-антропогенного, соціального походження, що використовуються для туризму, лікування, оздоровлення та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів, їх спеціалізацію та економічну ефективність; сукупність природних, природно-технічних, соціально-економічних комплексів та їх елементів, що сприяють відновленню та розвитку фізичних і духовних сил людини, її працездатності та за сучасної і перспективної структури рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостей використовуються для прямого й опосередкованого споживання, надання рекреаційно-туристських і курортно-лікувальних послуг. [3]

У структурі рекреаційних ресурсів виділяють дві основні складові: природну та соціально-економічну (природні та історико-культурні ресурси рекреаційної діяльності) характеристику рекреаційних ресурсів, що включають дані про якість природних умов, площу (або об'єм) на якій ці якості поширюються, тривалість періоду, протягом якого певні якості проявляють свою дію.

За структурою туристсько-рекреаційних ресурсів (рис. 1.1), гіперблок туристсько-рекреаційних ресурсів складається з природних, природно-антропогенних, суспільно-історичних ресурсів (фундаментальні ресурсні фактори), до складу яких входять архітектурно-історичні, біосоціальні, подійні ресурси туристсько-рекреаційні ресурси, трансресурсні об'єкти (гомогенні та парарекреаційні ресурси) та суперточка-тур.

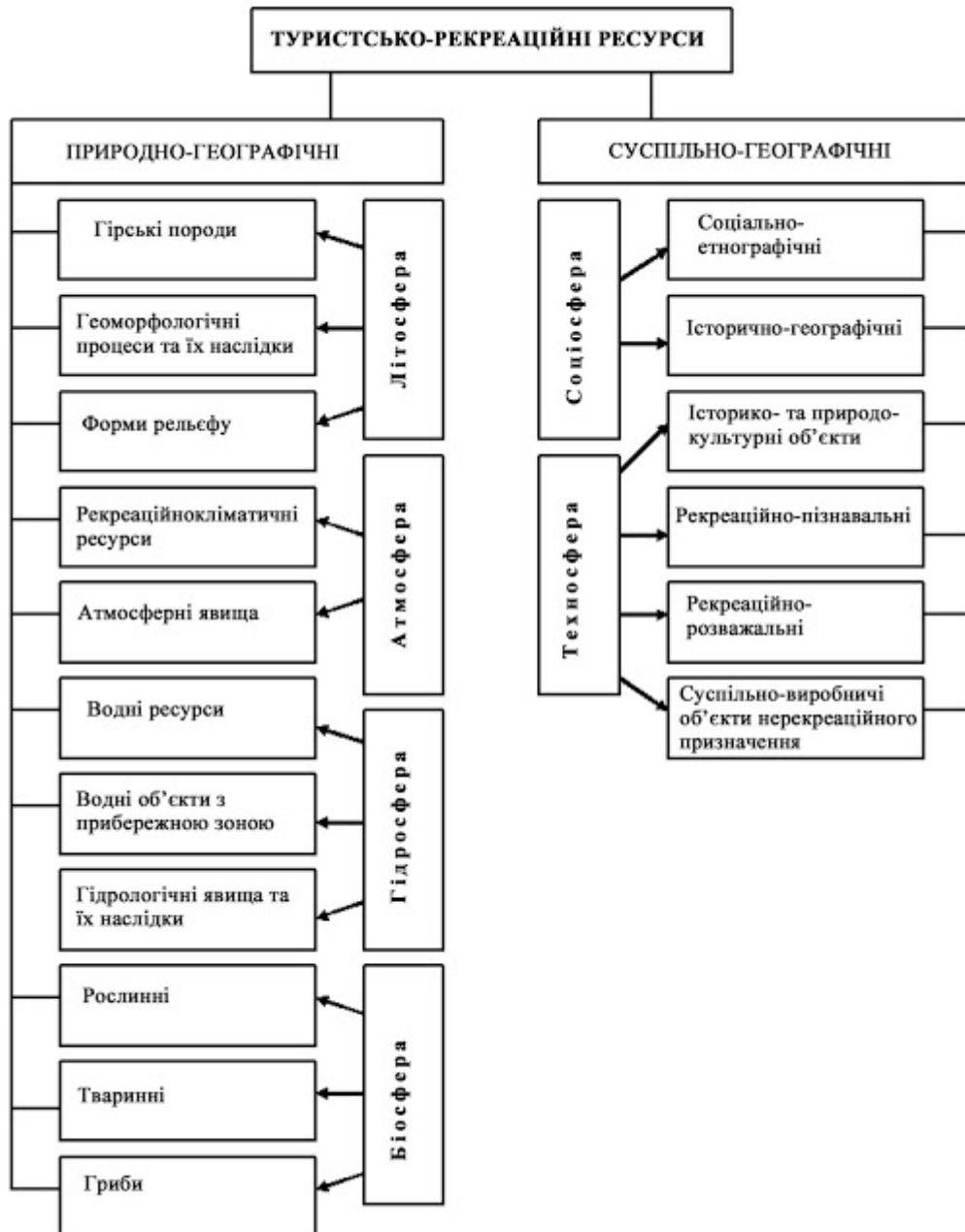

Рис. 1. Класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів за приналежністю до оболонок Землі (геосфер).

Суперточка-тур – точкова територія, що поєднує унікальні природні та суспільні ресурси, займає домінуючу висоту і характеризується суттєвою соціально-історичною значимістю подій, що відбувались (відбуваються) в її межах або в межах простору, що візуально сприймається з неї. Цьому простору притаманне, як правило, високе пейзажне різноманіття та сполучення природних компонентів, атрактивність ландшафту.

Туристичні ресурси є національним надбанням. Проте ті з них, які мають особливе значення, включені до списку Світової спадщини ЮНЕСКО.

У 1972 р., на XVII сесії в Парижі, ЮНЕСКО прийняла Конвенцію про охорону Всесвітньої культурної і природної спадщини, яка вступила в силу у 1975 р.. До початку 1992 р. Конвенцію ратифікували 123 країни-члени ООН.

Станом на 2014 р. Конвенцію вже ратифікували 191 держава-учасниця. Тільки Ліхтенштейн, Науру, Сомалі, Південний Судан, Тимор-Лешті та Тувалу не є учасниками Конвенції. Штаб-квартира ЮНЕСКО розташовується у Парижі. Головна мета списку Світової спадщини – зробити відомими і захистити об’єкти, які є унікальними у своєму роді.

Станом на 2015 р. до списку світової спадщини ЮНЕСКО включено 1007 об’єктів із 161 країни, які нерівномірно розподілені регіонами світу – половина із них розташована в Європі і Північній Америці і понад 20 % – в Азії. Ще близько 180 об’єктів чекають на рішення щодо включення до списку.

У структурі Світової спадщини ЮНЕСКО переважають культурні об’єкти, їх частка досягає майже 80 %. Найбільша кількість об’єктів Світової спадщини ЮНЕСКО розташовані в країнах Європи та Північної Америки (таб.1).

Таблиця 1

Розподіл об’єктів Світової спадщини ЮНЕСКО за регіонами світу
(станом на 2015 р)

<i>Регіон ЮНЕСКО</i>	<i>Культурний тип</i>	<i>Природний тип</i>	<i>Змішаний тип</i>	<i>Всього</i>	<i>%</i>
Африка	48	39	4	91	9
Арабські країни	67	5	2	74	7
Азія і Тихоокеанський регіон	148	55	10	213	21
Європа і Північна Америка	417	68	11	496	50
Латинська Америка і Вест- Індія	93	37	3	130	13
<i>Загалом</i>	<i>773</i>	<i>204</i>	<i>30</i>	<i>1007</i>	<i>100</i>

Країнами-лідерами за кількістю світових культурних і природних атракцій є Італія (50 об’єктів), Іспанія (44), Китай (47), Франція і Німеччина (по 39 об’єктів у кожній країні), Мексика (32). Значна кількість об’єктів світової спадщини в Америці відноситься до природних об’єктів та об’єктів сучасного мистецтва. Країни Азії мають величезний історико-культурний потенціал, найбільша кількість об’єктів знаходиться в Китаї, Індії та Японії. Національні парки Африки мають величезне значення для збереження світової флори та фауни. Майже усі вони занесені до списку об’єктів Світової спадщини ЮНЕСКО.

Питання для обговорення

1. Рекреаційні ресурси та їх класифікація.
2. Поняття «ємності рекреаційних ресурсів».
3. Методика рекреаційної оцінки природних ресурсів.
4. Туристичні ресурси та їх види.
5. Кадастр туристичних ресурсів.
6. Туристичне враження і туристичний інтерес.
7. Об'єкти туристичного інтересу.
8. Природна і історико-культурна спадщина у туризмі.
9. Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.
10. Критерії віднесення рекреаційних об'єктів до переліку всесвітньої спадщини.

Практична робота № 4

Тема: Методика дослідження туристично-рекреаційних ресурсів

Мета: опанувати методику дослідження туристично-рекреаційних досліджень.

Теоретична частина

Враховуючи природну, соціальну та історико-культурну складові у визначеннях рекреаційних та туристських ресурсів, орієнтацію на споживання і задоволення потреб людей (туристів) найчастіше ці поняття вважають близькими за значеннями і об'єднують єдиним поняттям – туристсько-рекреаційні ресурси.

В. І. Стафійчук під *туристсько-рекреаційними ресурсами* розуміє компоненти географічного довкілля, об'єкти антропогенної діяльності, які завдяки таким властивостям, як унікальність, історична або художня цінність, оригінальність, естетична привабливість і лікувально-оздоровча значущість, можуть бути використані для організації різноманітних видів рекреаційних занять.

О. О. Бейдик визначає *рекреаційно-туристичні ресурси* як об'єкти та явища природного, природно-антропогенного, соціально-економічного походження, що використовуються для туризму, лікування, оздоровлення та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів (центрів), їх спеціалізацію та економічну ефективність. У структурі рекреаційно-туристських ресурсів виділяють 2 основні складові: природну та соціально-економічну.

На думку О. О. Любіцевої, практично всі умови та ресурси певної території за певних обставин можуть бути залученими у туристичну діяльність.

Найбільш важливими кількісними та якісними характеристиками туристичних ресурсів можна вважати наступні (рис.1):

Рис.1. Характеристики туристсько-рекреаційних ресурсів

У географії рекреації і туризму існують декілька підходів до оцінки туристсько-рекреаційних ресурсів території (рис.2).

Власне, саме транспортна доступність є найважливішим критерієм оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу території. Матеріально-технічна база складається з багатьох елементів. Це житловий сектор (готелі, мотелі, табори для автотуристів), сектор громадського харчування (кафе, ресторани, закусочні), транспортний сектор організації подорожей (агентства, організатори екскурсій), сектор розваг, інформаційний сектор (інформаційна туристична мережа), додаткові послуги та сервісна система.

Всі перелічені компоненти тісно пов'язані між собою, і відсутність хоча б одного з них робить неможливим розвиток туризму в регіоні в цілому.

Різноманітність туристсько-рекреаційних ресурсів потребує їх виділення в окремі групи. Вирішують питання в географічній науці за рахунок проведення класифікації. Єдиної загально визнаної класифікації туристсько-рекреаційних ресурсів досі не існує.

ВИДИ ОЦІНКИ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

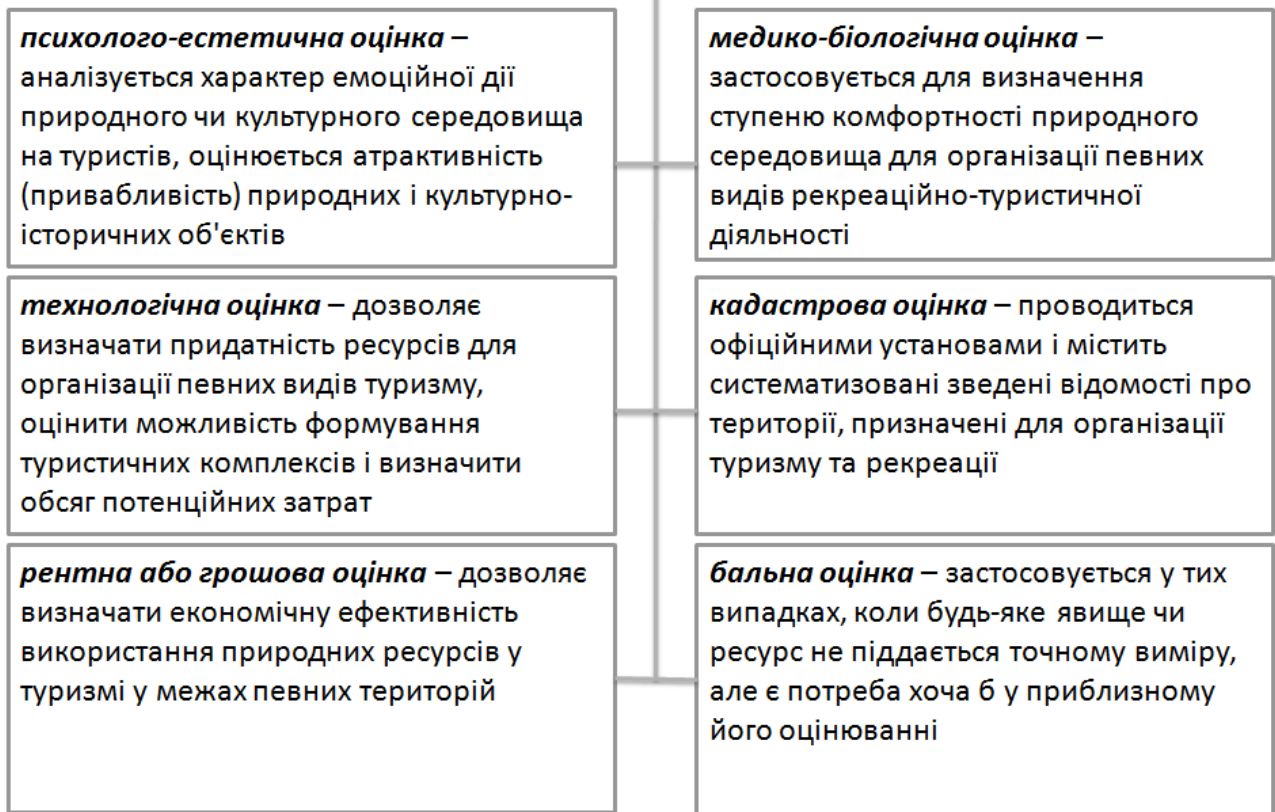

Рис. 2. Види оцінки туристсько-рекреаційних ресурсів

Більшість класифікацій, представлених різними авторами в різні часи, можна поділити на два основні різновиди залежно від того, під яким кутом зору розглядаються в них туристсько-рекреаційні ресурси: 1) класифікації, в основу яких покладені уявлення про походження туристсько-рекреаційних ресурсів; 2) класифікації, в яких туристсько-рекреаційні ресурси поділяються за особливостями їх використання залежно від певних видів рекреаційної діяльності.

Завдання:

Охарактеризуйте та обґрунтуйте, які види оцінок туристично-рекреаційних ресурсів більше підходять для вивчення природно-географічних (геологічні, орографічні, ґрунтово-рослинні, фауністичні, водні, кліматичні, ландшафтні), природно-антропогенних (національні природні парки, природні та біосферні заповідники, заказники, пам'ятки природи, дендропарки, ботанічні сади, зоопарки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва) та суспільно-історичних ресурсів (архітектурно-історичні, біосоціальні, подієві).

Практична робота №5

Тема: Об'єкти особливої охорони як важлива складова природних рекреаційних ресурсів

Мета: Ознайомитися з об'єктами особливої охорони.

Теоретична частина

Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні - природні території та об'єкти, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність для людини і суспільства.

В Україні до них належать території і об'єкти природно-заповідного фонду України (природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва), а також курортні, лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні та інші типи територій і об'єктів, які, за національним законодавством, підлягають особливій охороні. Ці території та об'єкти в сукупності призначені для збереження природної різноманітності, генофонду видів тварин і рослин, підтримання загального екологічного балансу і становлять єдину систему.

Правовий режим природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні регулюється Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно-заповідний фонд України», «Про курорти», «Про Червону книгу». Загальним для правового режиму цих територій і об'єктів є забезпечення їх цільового призначення, тому вони повністю або частково вилучаються з господарського користування.

Питання для обговорення:

1. Об'єкти природно-заповідного фонду
2. Курортні об'єкти.
3. Лікувально-оздоровчі об'єкти.
4. Водозахисні об'єкти.
5. Полезахисні об'єкти.

Тема: Застосування методу бального оцінювання об'єктів [17]

Мета: опанувати методику бального оцінювання певного географічного об'єкта чи явища, наукового обґрунтування виділення факторів розвитку об'єкта оцінки, навантаження та обрання оціночних шкал.

Теоретична частина

1. Застосування методу балів у географічних дослідженнях

Методи географічних досліджень, що базуються на статистико-математичному апараті, відносять до групи кількісних. До таких належить і *метод балів* (бального оцінювання), що характеризується відносною простотою та передбачає цифрову оцінку кількісних і якісних географічних об'єктів і процесів в умовних одиницях (подібно до оцінки поведінки й успішності учнів, результатів спортивних змагань тощо).

Метод бального оцінювання застосовується в усіх галузях географії. Приклади застосування й використання методу:

- економічна оцінка природних ресурсів (А. Мінц);
- оцінка природних умов життя населення (О.Назаревський);
- оцінка природно-ресурсного потенціалу території (Ю. Дмитревський);
- характеристика факторів розташування промисловості (А. Хрущов);
- районне планування (Є. Перцик);
- моделювання територіально-виробничих комплексів (М. Бандман).

Форма вираження бальних оцінок може бути словесною (незадовільно, задовільно, добре, відмінно і под.) або цифровою (1,2,3,4...). Найчастіше застосовують останню, оскільки вона коротша й дозволяє здійснювати різноманітні математико-статистичні операції над цифрами (балами).

2. Етапність процесу бального оцінювання

1. *Визначення завдань дослідження*, встановлення суб'єкту і об'єкту оцінювання - що й для чого (кого) буде оцінюватись; головне тут - запобігання розпливчастості та декларативності у їх визначенні;
2. *Установлення оціночних показників* - ознак (факторів), за якими буде оцінюватися об'єкт; тут є бажаними: а) мінімізація кількості ознак шляхом відокремлення найголовніших; б) віддання переваги кількісним показникам; в) заміна елементарних показників комплексними;

3. *Розробка оцінкових шкал (критеріїв оцінки)* для окремих показників об'єкта, що оцінюється - визначення факторного навантаження за певною оцінковою шкалою, побудова якої в методичному плані пов'язана з пошуком закономірностей переходу від вимірювання до оцінки; кількісні оцінки утворюють чотири види шкал за ступенем їх ускладнення (класифікаційна або номінальна, порядкова, інтервальна, шкала вимірювання тощо);
4. *Одержання окремих оцінок за конкретними показниками* (факторами) на підставі розроблених критеріїв;
5. *Одержання загальних (інтегральних) оцінок*;
6. *Аналіз отриманих оцінок* - встановлення відповідності одержаних результатів дійсної ситуації (перевірка на практиці).

Порядок виконання роботи:

1. Ознайомитися з об'єктом оцінки (згідно з варіантом). Виділити 5-6 факторів (показників), що є найвпливовішими на величину об'єкта оцінки (наприклад, для оцінки рівня життя населення такими факторами можуть бути показники середнього доходу, забезпеченості житлом, кількість безробітних).
2. Визначити факторне навантаження (коефіцієнти значущості) для кожного з виділених факторів (показників). При цьому певному найвпливовішому (наприклад, показник середнього доходу) фактору присвоюється найбільший коефіцієнт (1), а наступним - відповідні коефіцієнти за їх впливом на об'єкт оцінки (наприклад, забезпеченість житлом - 0,8, наявність автомобіля - 0,4, кількість безробітних - 0,6, та ін.).
3. Розробити критерії оцінки (бальну оціночну шкалу) за кожним з виділених факторів (показників) об'єкта (наприклад, показник середнього доходу оцінюється в 5 балів: 5 балів - >1000 грн за міс./люд.; 4 бали - 600-1000, 3 бали - 200-800 і под.; показник наявності автомобіля - максимум у 2 бали: 2 бали - >50%, 1 бал - 10-50%, 0 балів - <10% тощо). Результати розробок подають у вигляді таблиці (табл. 1).

Приклад оціночної факторної таблиці за темою “Оцінка рівня життя населення”

Фактор (показник), одиниця виміру	Фактор не наванта- ження	Бальна шкала	Умови оцінки об'єкта в балах					
			5	4	3	2	1	0
1. Середні доходи, грн за міс./ люд.	1	5	> 4000	3000 4000	2000 2500	1300 1800	800 1300	< 800
2. Забезпеченість житлом, м ² / люд.	0,8	4		>50	30-50	10-30	5-10	< 5
3. Забезпеченість грома-дським транспортом, трансп. од. / км ²	0,6	3			> 20	10-20	3-10	< 3
4. Кількість безробітних, %	0,6	3			< 5	5-50	50-80	>80
5. Наявність власного автомобіля, машин на 1000 осіб, ‰	0,4	2				>50	10-50	< 10

4. У текстовій формі дати стисле обґрунтування виділених факторів об'єкта оцінки, факторного навантаження та оціночних шкал.

Варіанти для виконання роботи:

1. Сприятливість території для організації й розвитку туризму.
2. Рівень розвитку інфраструктури Закарпаття.
3. Сільськогосподарська освоєність території.
4. Рівень небезпеки криміногенної ситуації в місті (районі).
5. Комфортність середовища населення .
6. Рівень розвитку й застосування новітніх технологій.
7. Забрудненість навколишнього середовища.
8. Рівень інтенсифікації виробництва промислової продукції.
9. Розвиток сфери культури в районі.
10. Умови розвитку приватного бізнесу.
11. Міграційна рухомість населення.
12. Умови функціонування рекреаційного комплексу України.
13. Розвиток наукових центрів регіону.
14. Умови формування наукоємних виробництв.
15. Розвиток авіаційного транспорту.
16. Забрудненість води.
17. Забрудненість повітря.
18. Рівень інтенсифікації виробництва сільськогосподарської продукції
19. Перспективи видобутку сланцевого газу в Карпатському регіоні.
20. Імпорт України.

21. Природно-ресурсний потенціал України.
22. Рівень розвитку сфери послуг на Закарпатті.
23. Виробництво промислової продукції в Україні.
24. Розвиток залізничного транспорту в Україні.
25. Передумови формування екологічної мережі.
26. Експорт продукції в Україні.
27. Розвиток інфраструктури на Закарпатті.
28. Власний варіант об'єкта оцінки.

Результат виконання роботи:

Розроблені для певного географічного об'єкта чи явища факторне навантаження та критерії його оцінки з обґрунтуванням значущості факторів й об'єкта досліджень.

Практична робота №7

Тема: Методика оцінки екскурсійних об'єктів

Мета: Ознайомитися з основними положеннями методики оцінки екскурсійних об'єктів.

Теоретична частина

Для проведення екскурсій можна використовувати наступні теми: пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями в житті народу;

будівлі і споруди, меморіальні пам'ятники, пов'язані з життям і діяльністю видатних діячів;

природні ландшафти – ліс, гай, парк, річка, озеро, заповідник або заказник, а також окремі дерева і реліктові рослини;

експозиції музеїв, картинних галерей, постійних і тимчасових виставок;

пам'ятники археології – городища, стародавні стоянки, поселення, кургани з похованнями, дороги і святилища;

пам'ятники мистецтва – твори образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, скульптура, пам'ятки садово-паркового мистецтва.

В екскурсію для ознайомлення або вивчення можна включати об'єкти, які можна класифікувати наступним чином: за змістом – однопланові (твір живопису, річка, рослина, тварина, будинок) і багатопланові (архітектурний ансамбль, ліс, поле, вулиця, площа міста);

функціональним призначенням – основні, які сприяють розкриттю теми, і додаткові, що показуються під час переїздів (переходів);

ступеня збереження – повністю збереглися, дійшли до наших днів із змінами, частково збереглися або втрачені.

Питання для обговорення

1. Класифікація і тематична структура історико-культурних об'єктів.

2. Історико-культурні цінності міжнародного, загальнодержавного, регіонального значення.
3. Метод оцінки часового екскурсійного потенціалу історико-культурних об'єктів.
4. Бальна оцінка екскурсійних об'єктів.
5. Критерії оцінки пізнавальної цінності, відомості, виразності об'єктів.
6. Методика оцінки історико-культурного потенціалу об'єктів садово-паркового мистецтва.
7. Лінії транспортної доступності туристичних об'єктів.

Практична робота №8-9

Тема: Підготовка та проведення екскурсій

Мета: Ознайомитися з основними положеннями методики підготовки та проведення екскурсій.

Питання для обговорення

1. Технологія підготовки інноваційного екскурсійного продукту.
2. Етапи підготовки екскурсійного продукту.
3. Маркетинговий аналіз середовища екскурсійної діяльності.
4. Визначення можливостей проведення екскурсії за темою на визначеній території, характер та форму екскурсії, цільову аудиторію продукту.
5. Відбір та вивчення екскурсійних об'єктів - принципи відбору об'єктів для певної аудиторії.
6. Розробка маршруту, рекогносцировка, хронометраж, укладання картосхеми маршруту.
7. Написання контрольного тексту.
8. Комплектування «портфелю екскурсовода».
9. Визначення методичних прийомів ведення екскурсії.
10. Екскурсія як психологічний процес.
11. Особливості розуму та їх застосування в екскурсії: сприйняття, відчуття, увага, пам'ять, уява, пізнання, емоції (За Б. Ємельяновим).
12. Екскурсія як форма спілкування.
13. Методи керування увагою, стимулювання емоцій.
14. Типологія екскурсантів за віковим та психологічним принципами та особливості екскурсійної роботи з кожної із груп.
15. Образ території (теми) як головний результат екскурсії.
16. Екскурсія як педагогічний процес.
17. Екскурсія як форма навчання та виховання особистості.
18. Дидактичні принципи екскурсії - наочність, ідейність, зв'язок із життям, доступність, системність, доступність, переконливість.
19. Компоненти діяльності екскурсовода - організаторський, комунікативний, пізнавальний, конструктивний.
20. Методичні прийоми показу в екскурсіях.
21. Етапи показу, співвідношення показу та розповіді, показ та огляд.
22. Основні вимоги до показу.

23. Прийоми попереднього огляду, панорамного показу, зорової реконструкції, зорового монтажу, локалізації подій, абстрагування, зорового порівняння, інтеграції, зорової аналогії, асоціацій, прийом руху, наочних посібників, показ меморіальної дошки.
24. Методичні прийоми розповіді в екскурсіях.
25. Співвідношення розповіді та показу, особливості розповіді (залежність від темпу пересування, підпорядкованість показу, використання зорових доказів, адресність, конкретність, переконливість).
26. Основні вимоги до розповіді - тематичність, конкретність, зв'язність, логічність, доступність, завершеність тверджень, науковість.
27. Прийоми екскурсійної розповіді: екскурсійна довідка, опис, характеристика, коментування, пояснення, репортажу, новизни матеріалу, цитування, літературного монтажу, співучасті, посилення на свідків, персоніфікації, «Питання-відповіді», дискусійної ситуації, зіткнення суперечливих версій, проблемної ситуації та ін. Екскурсія як наукова категорія рекреаційної діяльності.
28. Екскурсія як форма рекреаційної діяльності.
29. Ознаки екскурсії.
30. Принципи класифікації екскурсії: види і форми екскурсійної діяльності.
31. Функції екскурсії.
32. Генеральна та спеціальні цілі екскурсії.
33. Екскурсійний метод пізнання як головна складова екскурсії.

Практична робота №10

Тема: Проведення польових туристично-рекреаційних досліджень [17]

Мета: Ознайомитися з основними завданнями підготовчого, польового та камерального періодів польових досліджень. Навчитися комплектувати експедицію, розробляти календарний план роботи експедиції, її фінансове та матеріально-технічне забезпечення, календарний план безперебійного виконання робіт та план звіту наукового дослідження.

Теоретична частина

1. Загальні положення

Усі географічні дослідження проводяться у три етапи: підготовчий, польовий та камеральний.

Завдання **підготовчого періоду** полягає в тому, щоб якнайкраще підготуватися до наступних польових робіт. Для цього потрібно чітко усвідомити завдання польових досліджень які можна об'єднати у п'ять груп:

1. Розробити програму і методику польових і камеральних робіт.
2. Ґрунтовне ознайомлення з усіма доступними матеріалами по району майбутніх досліджень.

3. Підбір і підготовка необхідних картографічних та аерофотографічних матеріалів.

4. Комплектування складу експедиції.

5. Розробка календарного плану роботи експедиції, її фінансове і матеріально-технічне забезпечення.

Польовий період проходить безпосередньо в природних умовах за допомогою стаціонарних досліджень та експедицій. Експедиційні спостереження і картування найбільш поширені, але не єдині форми географічних досліджень. Проте одних експедиційних спостережень не досить для сучасної географії. Більш детальні матеріали можна одержати тільки завдяки тривалим інструментальним спостереженням на одному місці. Місця тривалих інструментальних географічних спостережень називають *географічними стаціонарами*. Стаціонари, перед якими ставлять завдання дослідити весь комплекс процесів у ПТК, механізм взаємодії між компонентами ПТК, природні режими в комплексах, називають *комплексними географічними, або ландшафтними*.

Напівстаціонарні дослідження є додатковими спостереженнями, які проводять під час польового картування території. Це - найчастіше збирання мікрокліматичних і геохімічних матеріалів для більш повних характеристик, природних комплексів і деяких процесів, які відбуваються в них. Звичайно, напівстаціонарні спостереження не дають повного уявлення про природні режими в ПТК, тому що (сезон вони фіксують лише якийсь один стан або один період) цих режимів. Проте такі спостереження дуже збагачують характеристики природних комплексів і тому їх доцільно проводити, якщо є всі відповідні умови.

Також під час польового періоду проводять рекогносцировочні маршрути для вивчення компонентів природного комплексу, де детально вивчають особливості геології, геоморфологічної будови, ґрунтового покриву, рослинного світу тощо. Зазвичай дослідженнями охоплюють території з найтипівішими поєднанням цих умов, площею 1 км².

Заключним періодом географічних досліджень є **камеральний період**, під час якого матеріали, зібрані в процесі польових робіт, уважно аналізують, перевіряють, уточнюють і складають заключний звіт усієї роботи.

Камеральний період теж треба починати із складання календарного плану. У ньому слід витримати певну послідовність:

1. Виконання аналітичних лабораторних робіт.

2. Дати замовлення картографам на виготовлення і розмноження карт-основ, необхідних для складання звітних карт і картосхем, передбачених програмою роботи.

3. Написання звіту або нарису-характеристики всіх географічних аспектів дослідженого району згідно з програмою, за якою виконувалися роботи. *Текстовий звіт* - це пояснювальна записка до складених карт, всебічний аналіз їх, оцінка результатів хімічних аналізів і всіх інших матеріалів, зібраних у процесі польових робіт і з літературних джерел.

2. Порядок виконання роботи:

1. Складіть схему комплексного фізико-географічного дослідження.
2. Розкрийте загальні вимоги до ведення документації польових природно-географічних спостережень.
3. Методика проведення польових маршрутів.

Результат виконання роботи

Розроблена схема фізико-географічного дослідження. Обґрунтована відповідь на питання.

Практична робота №11-12

Тема: Методика вивчення і оцінки природних умов для літніх і зимових видів відпочинку

Мета: Ознайомитися з основними положеннями методики оцінки природних умов для літніх і зимових видів відпочинку.

Питання для обговорення

1. Методика вивчення і оцінки теплового режиму і сонячного світла для літніх і зимових видів туризму і відпочинку
2. Критерії визначення комфортного і сприятливого періодів.
3. Методика вивчення і оцінки гідрографічної мережі і заболоченості.
4. Функціональний, санітарно-гігієнічний, естетичний аспекти оцінки водного об'єкта для рекреації.
5. Показники технологічної оцінки водних об'єктів для купально-пляжного відпочинку і водно-спортивних занять.
6. Методика вивчення і рекреаційної оцінки рельєфу.
7. Методика вивчення рослинного покриву з метою рекреації: оцінка видового складу, фітотерапевтичних, естетичних властивостей.
8. Показники ступеня сприятливості лісових насаджень для різних видів відпочинку.
9. Показники оцінки ресурсів рослинного та тваринного світу для любительсько-промислових рекреаційних занять.
10. Методика комплексної оцінки природних умов району для організації зимових і літніх видів відпочинку та туризму.

Практична робота №13

Тема: Методика вивчення історико-культурного потенціалу регіону

Мета: Ознайомитися з основними положеннями методики вивчення історико-культурного потенціалу.

Питання для обговорення

1. Складання плану-схеми вивчення і оцінки історико-культурного потенціалу туристичного центру, регіону.
2. Топоніміка краю.
3. Загальна чисельність пам'яток.
4. Тематична структура пам'яток (пам'ятки археології, історії, архітектури, мистецтва, виробництва, природи, садово-паркового мистецтва та ін.)
5. Розміщення (щільність об'єктів на одиницю території)
6. Оцінка потенціалу.
7. Ступінь збереження.
8. Залученість до екскурсійного показу.
9. Аналіз мережі екскурсійних маршрутів.

Завдання: Визначити історико-культурний потенціал регіону на прикладі свого району проживання.

Практична робота №14

Тема: Складання плану комплексної економіко-географічної характеристики рекреаційного потенціалу і рівня туристичного освоєння.

Мета: узагальнити отримані знання про методики і оцінки рекреаційного потенціалу і туристичного освоєння території.

Теоретична частина

Загальні уявлення про рекреаційний потенціал

Територія має потенціал, що виражається в сукупності ресурсів і умов для її освоєння в різних галузях господарської діяльності. Потенційні можливості території реалізуються через суспільні потреби, які проявляються у формі різних видів природокористування. Різноманітність видів природокористування на певній території залежить від її ресурсної забезпеченості та умов їх освоєння, структури і характеру суспільних потреб, видів сформованих суспільних потреб та величини території [4].

Тому можна говорити про множинність потенціалів території, яке проявляється в розмаїтті форм природокористування.

У зв'язку з цим рекреаційний потенціал являє собою один з видів потенційних можливостей використання території.

Рекреаційний потенціал - це сукупність природних, культурно-історичних і соціально-економічних передумов для організації рекреаційної діяльності на певній території [30].

Іноді рекреаційним потенціалом називають відношення між фактичною і гранично можливою чисельністю туристів, яка визначається виходячи з наявності рекреаційних ресурсів. Дуже часто, під рекреаційним потенціалом розуміється наявність на території певних унікальних або, принаймні, цікавих не тільки для місцевих жителів об'єктів.

Методи вивчення рекреаційного потенціалу. Для визначення можливостей території в розвитку рекреації необхідно провести оцінку рекреаційного потенціалу цієї території. Як правило оцінка рекреаційних ресурсів завжди здійснюється за кількома блокам параметрів. Ці параметри різні для основних видів рекреаційної діяльності. Така оцінка проводиться на основі врахування фізико-географічних умов території, кліматичних факторів і рекреаційних можливостей ландшафтів. Оцінка проводиться на основі вивчення освоєності території і в залежності від потреб населення в рекреаційних заняттях. При цьому повинно бути враховано спеціалізація рекреаційної території [28].

На перших етапах проведення дослідження необхідно вивчити фактичний стан рекреаційного потенціалу території. Необхідно оцінити показники природних рекреаційних ресурсів, що мають важливе значення для розвитку рекреації. В подальшому потрібно оцінити матеріально-технічні ресурси рекреації. У висновку досліджень повинні бути показані максимальні потенційні можливості цих ресурсів території без нанесення шкоди для неї.

Для освоєних рекреаційних територій виконується порівняльний аналіз рівня використовуваного рекреаційного потенціалу з фактичної ресурсної бази. Вона може бути рівною необхідного потенціалу, більше або менше необхідного потенціалу.

Комплексний аналіз туристично-рекреаційних ресурсів дозволяє виділити території, що характеризуються сприятливими ландшафтно-екологічними умовами для розвитку природного туризму і відпочинку.

В "рекреаційних" і "туристських" ресурсах головна роль відводиться природно-кліматичним чинникам. Комплекс (туристський, рекреаційний) формується за умови наявності природних ресурсів, з урахуванням ландшафтно-екологічних характеристик.

Структура рекреаційного потенціалу території. Рекреаційний потенціал території являє собою систему, що складається з двох підсистем: ресурсної складової, вираженої рекреаційними ресурсами, і соціально-економічної складової, представленої матеріально-технічною базою рекреації [4]. Разом з тим є так звані лімітуючі розвиток рекреації чинники, пов'язані з природними і соціально-економічними умовами.

Як галузь господарства і вид діяльності, рекреація має виражену ресурсну орієнтацію, подібну в цьому відношенні з первинним сектором економіки: з сільським та лісовим господарством, видобувною промисловістю, мисливським промыслом і рибальством. Тому найважливішою складовою частиною рекреаційного потенціалу є рекреаційні ресурси.

Залежно від рівня рекреаційної спеціалізації виділяють три основних типи рекреаційного землекористування [32].

1) території з високим ступенем інтенсивності рекреації, тут інші землекористувачі відсутні або займають другорядне значення (парки, пляжі, інші зони масового відпочинку);

2) території із середнім ступенем інтенсивності рекреації, які виконують одночасно деякі екологічні і виробничі функції (придатні зелені насадження, пріотівоерозійні лісу і ін.);

3) території з незначним розвитком рекреації.

Завдання: На основі вивчених на попередніх заняттях методик скласти план комплексної економіко-географічної характеристики рекреаційного потенціалу та рівня туристичної освоєності Рівненської (Волинської, Житомирської, Хмельницької, Тернопільської) області.

Список використаної літератури

Основна

1. Багров М.В. Землезнавство / М.В. Багров, В.О. Боков, І.Г. Черваньов. – К.: Либідь, 2000. – 464 с.
2. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України : Навчальний посібник. / – О. О. Бейдик. – 2-ге видання, доп. і перероб. - К.: Альтерпрес, 2010. – 404 с.
3. Білуха М.Т. Основи наукових досліджень / М.Т. Білуха. – К.: Вища школа, 1997. – 271 с.
4. Геренчук К.І. Польові географічні дослідження / К.І. Геренчук, Е.М. Раковська, О.Г. Топчієв. – К.: Вища школа, 1975. – 246 с.
5. Гілецький Й. Р. Класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів за геосферним підходом [Електронний ресурс] / Й. Р. Гілецький. – Режим доступу : <http://geoinfo.if.ua/klasifikatsiya-turystsko-rekreatsijnyh-resursiv-za-geosfernym-pidhodom/>
6. Гродзинський М.Д. Методи геоекологічних досліджень: Навчальний посібник / М.Д. Гродзинський, П.Г. Шищенко. – К.: Видав. центр “Київський університет”, 1999. – 243 с.
7. Гуцуляк В.М. Основи ландшафтознавства: Навч. посібник. – Київ: НМК ВО, 1992. – 60 с.
8. Исаченко А.Г. Методи прикладних ландшафтних досліджень / А.Г. Исаченко. – Л.: Наука, 1980. – 222 с.
9. Коновалова Н.І. Методика соціальних та економіко-географічних досліджень: Навч. посіб. / Н.І. Коновалова. – Чернівці: Рута, 1998. – 87 с.
10. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2002. – 436 с.
11. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг : підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич. – К. : Знання, 2008. – 661 с.
12. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика / М. П. Мальська, В. В. Худо. - 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
13. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посібник / П.О. Масляк. – К. : Знання, 2008. – 343 с.
14. Немець Л.М. Туристсько-рекреаційні ресурси світу: навчально-методичний посібник / Л.М. Немець, Г.О. Кулешова, А.В. Соколенко. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – 102 с.
15. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія / за заг. ред. В.Г. Герасименка. – Одеса: ОНЕУ, 2016. – 262 с.
16. Позняк С.П., Красеха Є.Н., Кіт М.Г. Картографування ґрунтового покриття / А.П. Позняк, Є.Н. Красеха, М.Г. Кіт. – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 500 с.

17. Салюк М.Р. Методичні вказівки до виконання практичних робіт з курсу «Методи географічних досліджень» (для студентів напряму підготовки 6.040106 – Географія) / М.Р. Салюк. – Ужгород: Видав. УжНУ, 2016. – 38 с.
18. Скутар Т. Д. Деякі підходи до визначення поняття «рекреаційно-туристичні ресурси» / Т. Д. Скутар // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 587-588. Географія. – 2013. – С. 206 - 209.
19. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу / І. В. Смаль. – Ніжин: Вид-во Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.
20. Стафійчук В. І. Рекреалогія: навч. посібник / В. І. Стафійчук. – К.: Альтерпрес, 2006. – 264 с.
21. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н. В. Фоменко. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.
22. Шаблій О.І. Математичні методи в соціально-економічній географії / О.І. Шаблій. – Львів: Січ, 1994. – 304 с.
23. Шищенко П.Г. Прикладная физическая география. – К.: Вища школа, 1988. – 192 с.